

ROMCA

Yıl: 1
Sayı: 2
2012
Fiyatı
10 TL.

KÜLTÜREL VE SOSYAL POLİTİKA DERGİSİ

ROMANLAR VE SOSYAL POLİTİKALAR

Almanya'daki Çingenelerin mezartaşlarında etnik farklılık (veya: etnik kimlik izleri) – kısa bir bakış

Rüdiger Benninghaus

Almanya'da yaşayan Çingeneler değişik değişik gruplardan (aşiretlerden) oluşan bir topluluktur. Bu grupların kültürleri ve diyalektleri birbirlerinden farklıdır. En uzun zamandan beri Almanca konuşan bölgelerinde yaşayan grup Sinti Çingeneleridir. Onlar, muhtemelen ilk sefer 1407 yılında bir dokümanda bahsedilen Çingenelerdir. Sinti grubu üç büyük koldan oluşuyor: Alman veya gacene Sinti, Lalleri veya Çek/Bohemia'lı Sinti, ve önceki Yugoslavya'dan gelen Sinti. Değişik Roma Çingene grupları (Romlar) – başlıkla Kelderara (Kalderaşa), Lovara ve Çurara aşiretleri – Almanya'nın batı kısmına 1860'dan sonra gelmeğe başlamış, doğusuna daha evvel. Genel olarak Çingene kimliği ortaya koymak konusunda Kelderara grubu en çok gözü çarpan aşirettir. Bunu mezarlıklarda da görülebilir. Çoğu kez ölmüş yakınlar için kocaman "anıtları" yaptırıyorlar. Onlar genellikle "Çingene mezarları" olarak mezarlığı ziyaret eden kişiler arasında bilinir. Bazen mezartaşlarında "Zigeuner" (=Çingene) oldukları resmen yazılıdır (resimler 1 ve 2). Belli ki bunu Çingene olmayanlara ("gace" veya Türkleştirilmiş şekliyle "gacolar") yönelik yapıyorlar. Her ne kadar fazla yaygın değilse, mezartaşlarında Romanes (Romca) sözleri yazdıran Çingeneler ekseriyetle Sinti'dirler (resimler 3-9). Öyle yaparken onu ancak Çingenece bilenlere yönelik, yani kendi insanları için yaparlar. Bu biraz çelişkili bir durumdur, çünkü en çok dilini gaceden saklayan grup Sinti Çingeneleridir. Esasen Sinti Çingeneleri dilleri yazmaya alışkın değiller. Onun için herkez kafasına göre Alman alfabetiyle Romcayı (Sintetikes, yani Sinti'nin Romca diyalektinde) yazıyor. Bazen sadece Almanca bir cümlede bir kaç tane Almancaya benzeyen, fakat Romanes olan sözleri kullanıyorlar (resim 10). Benzer bir şey Yugoslavya'dan gelen Romların mezartaşlarında da görülebilir: Sırpça ve Romanes karışımı.

Etnik kimlikleri başka bir şekilde de belirtilebilir: Özellikle Sinti gruplarında resmi isimlerden başka kendileri arasında kullandıkları isimleri rastlanır. Bazen bu Sinti adları mezartaşlarında ön plandadırlar (resimler 11-13). Yine özellikle Sinti'ye ait mezartaşlarında çizilmiş müzik aletleri (müziyenlik yaygın bir meslek oldunca) veya ölünün hobisiyle ilgili bir resim yaygındır; bunu gace mezartaşlarında daha nadir bulunur (resimler 7, 10 ve 14). Bazen çizilmiş bir at arabası da Çingenelere doğru gösterir (resimler 15-17). Ölülerin resimleri sık sık değişik Çingene gruplarının mezartaşlarında rastlanır. Bu resimler ölü kişi Çingene olduğunu bazen açık bir şekilde belirtir, hiç olmazsa bazı giyim özelliklerinden (resimler 18-22). Tabii ki kimlikleri saklayan Çingeneler az değiller; böylece onların mezarları gaceninkilerinden farklı değiller. Türkiye'ye baktığımızda böyle özellikleri Çingene mezarlarında görebildiğim kadarıyla rastlanmaz. Almanya'da yaşayan Türkiye'li Çingeneleri (ki onlar çoğunlukla Rom Çingeneleridir) genelde kimlikleri ortaya koymuyorlar, ya Türk (Romlar), ya da Kürt (Mıtrıplar ve Karaçiler) veya Ermeni (Poşalar, kısmen) olarak geçiyorlar. Ondan ve Almanya'daki Türkiye'liler çoğunlukla ölüleri Türkiye'de defnettikleri için Almanya'da Türkiye'li Çingenelerin mezarlarına daha rastlanmamıştır. Anlaşılan, mezartaşları etnik kimlik sorunları konusunda ilginç bir kaynak olabilirler. Almanya'daki Çingene grupları konusunda Türkçe olarak şu makaleye bakılabilir: Rüdiger Benninghaus: Köln Şehri ve Çevresinde Yaşayan Çingeneler: Genel Bir Değerlendirme, Suat Kolukırık (haz.): Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler, İstanbul 2007, s.95-112, 117-127.

Sinti çoğul olduğu için "Sintiler" demek pek uygun değildir; aynısı "Roma" için geçerlidir, o da çoğuldur; Türkçede ancak „Romlar“ olabilir. Tekil olarak: Sinto (erkek) veya Sintitsa (dişil); Rom (erkek), Romni (dişil). Lovara Çingeneleri ise "Rom" terimi çoğul olarak (yani Roma değil) ve kendileri için kullanıyorlar. "Gace" (Çingene olmayanlar) yine çoğuldur; erkeklere gaco, bayanlara gaci denir. O bakımdan "gacolar" biraz tuhaf bir şekildir. Bir kaç tane örnek şu websayfada bulunur: "www.rbenninghaus.de/zigeuner-begriff.htm" www.rbenninghaus.de/zigeuner-begriff.htm. Daha çok Çingene mezartaşları www.rbenninghaus.de/graves.htm www.rbenninghaus.de/graves.htm sayfasında gösterilir. Yazar, şimdiye kadar yalnız Almanya'dan 1.300 üzerine Çingenelere ait mezarlardan fotoğrafya çekip bir dokümantasyon yaptı. Kimlik sorunları Yezidi ve Alevi mezartaşları örnek olarak şu makalede tartışıldı: Rüdiger Benninghaus: Friedhöfe als Quellen für Fragen des Kulturwandels: Grabkultur von Yeziden und Aleviten in Deutschland mit Seitenblick auf die Türkei, Robert Langer/Raoul Motika/Michael Ursinus, (Hrsg./ ed.):

Migration und Ritualtransfer: Religiöse Praxis der Aleviten, Jesiden und Nusairier zwischen Vorderem Orient und Westeuropa, Frankfurt am Main u.a. 2005, s.247-288. Makale internette de bulunur: "http://yeziden-colloquium.de/inhalt/religion/Benninghaus_Yeziden.pdf" http://yeziden-colloquium.de /inhalt/religion/Benninghaus_Yeziden.pdf (6.11.2011).

Resim 1: Bu Kelderara Romlarına ait bir mezartası, "Çingenelerin muhtarı" diye geçiyor. Umumî (Katoliklerde) ölümler günü (1 Kasım) olduğu için mezarları özellikle süslenip ziyaret edilir. Genellikle erkek ölümler için biraz içki (sağdaki şişe bz.) mezarda bırakılır veya yere dökülür. (Frechen kenti).

Resim 2: Aynı mezarlıkta aynı Kelderara sülalesinin mensubunu "Çingenelerin başkanı" olarak adlandırılmışlar.

Resimler 3 ve 4: Burada Alman (Gaçkene) bir Sintitsa'nın

mezartasına çocukları Çingenece olarak bir şey yazmışlar. Türkçe yazısıyla: "Mama, tu hals maro cipe, mer bistera tut buda gar. Dire çave." (Anne, sen bizim hayatımızsın; seni hiç unutmayacağız. Senin çocukların). Bir Meryem Ana figürü, aile daha Katolik kaldığını gösteriyor. Almanya'da ve başka ülkelerde de Çingene gittikçe Pentekostçu mezhebine dönmeğe başladılar. (Duisburg kenti)

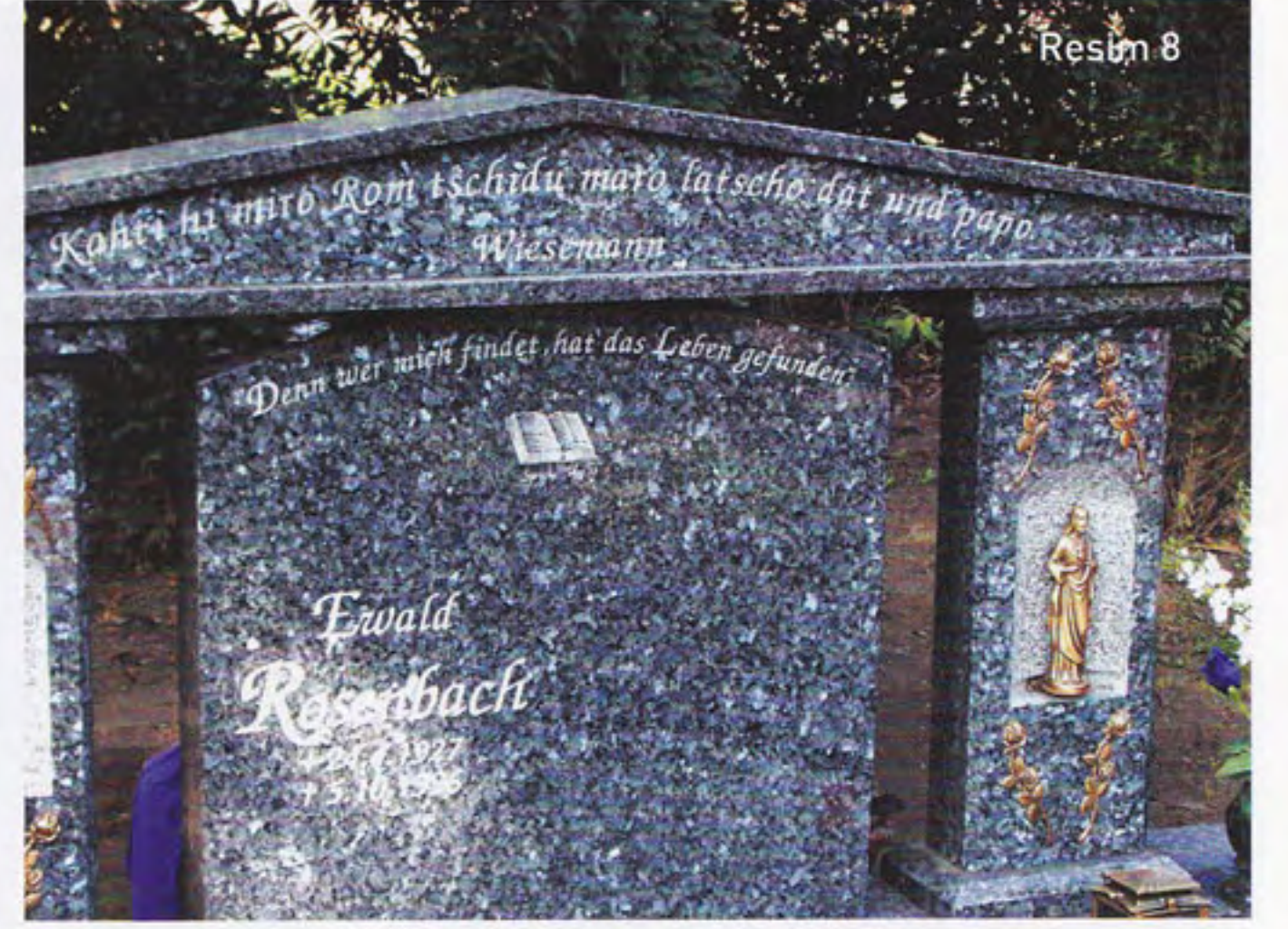
Resimler 5 ve 6: Bu Sinto'nun mezartasında Sintetikes olarak daha uzun bir yazı bulunur. Sinti Çingeneleri uzun zamandan beri Almanlar arasında yaşadıkları için onların Romca diyalektine bol bol Almanca

kelimeleri girdi. Bu yazıda da belli oluyor. (Hamburg kenti)

Resim 7: Yine bir Gaçkeno Sinto'nun mezartaşında hem Sintetikes bir yazıya hem de bir müzik aletinine rastlanır. (Hamburg kenti)

Resim 8 : Bu Lallero'nun (Çek Sinto) mezartaşında üstte bir cümle Sintetikes olarak yazılmış. Onun altında onun Çingene adı bulunur (Wiesemann – esasen Almanca, fakat Almanlarda öyle bir isim yok). Ölü, Katolik mezhepten "serbest" bir mezhebe (muhtemelen Pentekostçu) döndüğü kitabı mukaddesten bir ayet, çizilmiş bir kitaptan ve Hz. İsa figüründen belli oluyor. (Hildesheim kenti)

Resim 9: Herhalde Makedonya'dan (veya Kosova'dan) gelen bir Rom Çingenesinin mezartaşında da bazı Romca kelimeleri yazılıdır. (Osnabrück kenti)

Resim 10: Bu Alman Sinti karıkocanın mezartaşındaki "Çingene izleri" hemen gözü çarpmıyorlar: Almanca'ya benzeyen bazı kelimeler esas Almanca değil: "Mami", her ne kadar Almanca "Mama"ya (anneye) benzerse, Sintetikeste "büyükanne" anlamına geliyor. "Pappo" ise Almanca "Papa"ya (baba) yakın olduğuna rağmen, Romcada "dede" demektir; "tatta" ise "baba" anlamına geliyor. Anlayan anlar ... Ayriyeten çizilmiş bir kırbaç, Sinti'nin at düşkünlüğünün simgesidir. (Braunschweig kenti)

Resim 11: Buradaki Lallero'nun mezartaşında Çingene ismi (Finku, Almaca "Fink" = ispinoz kuşu) ön plandadır; resmi ismi küçük yazılmış. "Finku", Köln'deki Lalleri Sinti arasında öne gelen bir adamdı. (Köln kenti)

Resim 12: Yine bir Lallero'nun mezarı; "Stocku" (her halde Almandan "Stock" = çubuk) resmi isminden çok daha büyük yazılmıştır. Yazı, ölenin veya yakınlarının "serbest" bir mezhebe bağlı olduklarını gösteriyor: "Stocku, Hz. İsa seni seviyor." (Köln kenti)

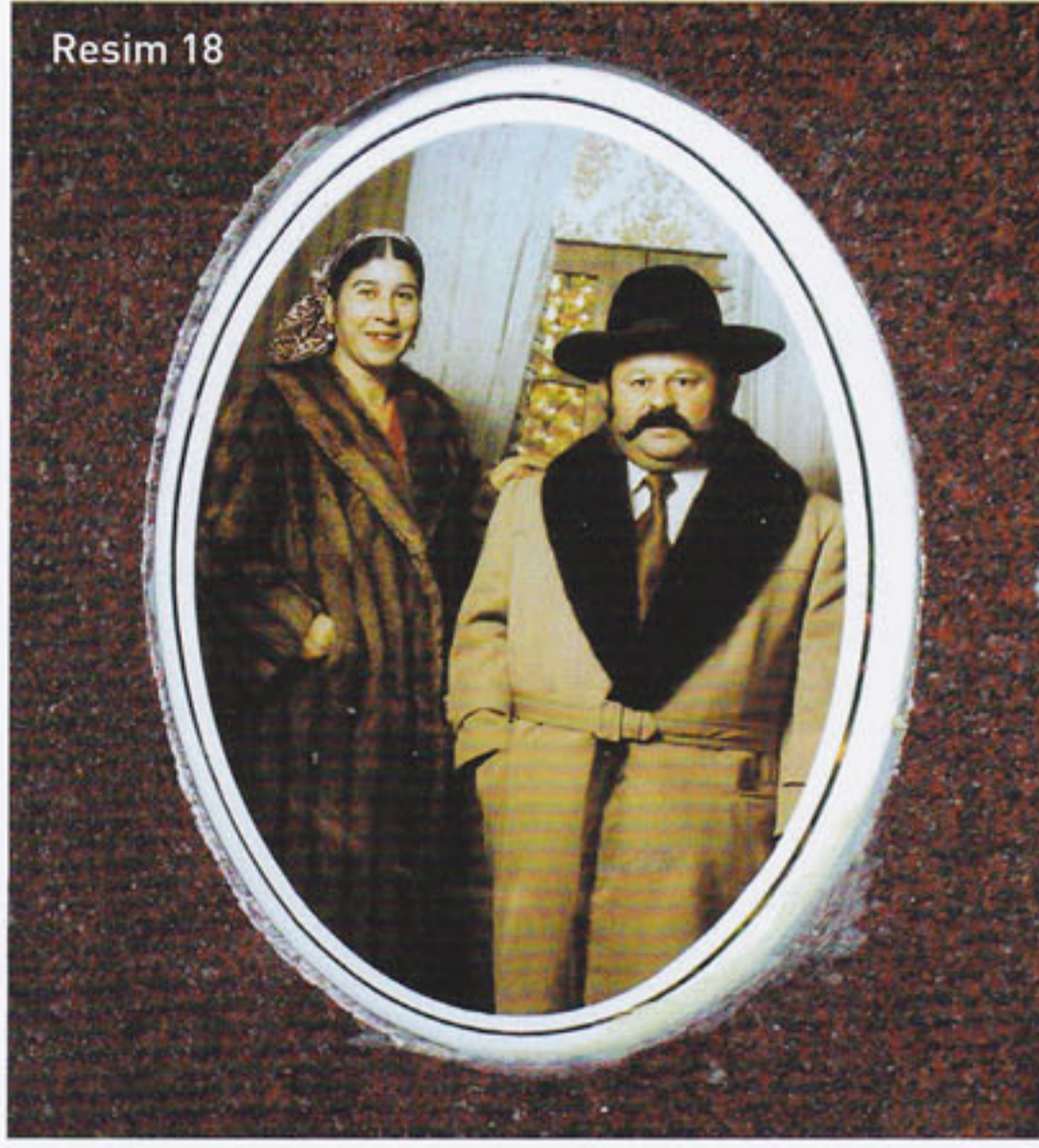
Resim 13: Bu mezar, her ne kadar tek olarak Kelderara mezarları arasında bulunursa, her halde Sinti'ye ait olması gerekir. Soyadından başka tüm isimler Çingene adlarıdır. Ayriyeten Romca sözleri de mevcuttur ("burada bizim iyi babamız yatıyor."). Soyadı "Rose" (gül) olduğu için çizilmiş güller mezar taşı süslüyorlar. (Bonn kenti)

Resim 14: Kelderara grubunun "standardına" göre bu mezar biraz küçüktür. Ölü kişinin kart oynama düşkünlüğü hem çizilmiş kartlardan bellidir hem de (resimde görünmüyor) bir yazıdan: "Sen cennette de kumar oynarsın." Bu, aynı zamanda Çingenelerde yaygın olan şakacılığın bir örneğidir. (Mönchengladbach kenti)

Resim 15: Buradaki Lalleri mezarında eski bir "Çingene (at) arabası", ölenlerin Çingene olduklarını belirtiyor. (Köln kenti)

Resim 16 ve 17: Hâla rastlanan bu tür at arabası, Sırbistan'dan gelen bir Rom'un mezarında bulunur. Burada ilginç olan başka bir özelliği gözü çarpıyor: Ölmüş adamın eşi her ne kadar hayattaysa onun ismi ve doğum tarihi yazılmıştır. (Köln kenti)

Resim 18: Bir Kelderara mezarında ölü karıkocanın bir zamanki tipik (kış) giyimiyle bir fotoğrafta mevcuttur. (Bonn kenti)

Resim 19 ve 20: Bu Kelderara mezarında nadir rastlanan renkli çizilmiş bir resim bulunur. Zaten mezarın yapısı biraz olağanüstüdür. Özellikle kadının giyimi biraz Çingeneleri andırır. (Leverkusen kenti)

Resim 21 ve 22: Bu mezar Alman Sinti'nin bir "Rechtsprecher"ine (Çingene hakimine) aittir. Bazı Çingene gruplarda öyle bir şapkayı yalnız sayılan ve belirli bir yaşta olan erkekler giyinebilirler. Biraz Alevi dedelerinin şapkalarına benziyor. Her halde burada gömülmüş kişinin önemini göstermek için bir taç çizilmiştir. Taçlar ise Almanya'daki Çingene mezarlarında sık sık rastlanan bir semboldür; Gace topluluğunda bunu genellikle ancak bey sülalelerinin mensuplarının mezartaşında rastlanır. Gace, çoğu kez bu taç sembolün ölenin "Çingene kralı" olduğunu ifade eder. (Worms kenti)